

Во поглавјето за Балканските војни се разгледани подготовките и развојот на Првата балканска војна, придонесот на Македонците во војната, Втората балканска војна, како и односот на српските власти кон училиштата и црквата.

Во последното поглавје за Првата светска војна се говори за причините за избувнување на Првата светска војна, за Прилеп и Прилепско во периодот на борбите на Солунскиот фронт, за организацијата на власта во Прилеп, за воената мобилизација, за ограбувањето и теророт во Прилепско, за отпорот против окупаторските власти, за изградба на комуникации, како и за пробивот на Солунскиот

фронт и воспоставувањето на власта во Кралството Србија.

На крајот на првиот том на монографијата е предаден библиографски преглед за основната консултирана изворна документација и литература — и тоа општ и посебен библиографски преглед за секој дел.

Потребно е да се нагласи дека во монографијата се застапени бројни фотографии кои го илустрираат бурното историско минато на прилепскиот регион.

Првиот том на монографијата „Прилеп и Прилепско низ историјата“, вака композиран, претставува значаен придонес во расветлувањето на магистралните процеси на историскиот развој на овој крстопатен македонски регион.

Д. Д.

Христо АНДОНОВ ПОЛЈАНСКИ, ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ, I—VI, Култура, Скопје, 1972, 308, 265, 423, 340, 386, (ф. 623)

Појавата на шестомникот за Делчев претставува посебен настан за современата македонска историографија.

Шестомникот претставува најкомплетно дело за животот и дејноста на познатиот корифеј, организатор, идеолог, апологет и страгег на македонското национално-ослободително движење. Во него доаѓа до израз авторовата концепција комплексно, од сите аспекти да го презентира ликот и делото на Делчев.

Шестомникот претставува свосвиден каледоскоп на животната историја на Делчев и неговото време.

Тоа е прво дело од ваков вид во македонската историографија.

Намерата на авторот, овој опус „со својата полнота да помогне за

подлабоко вникнување во Гоцевата појава во македонското национално-ослободително движење, на времето во кое тој живеел, создавал и дејствувал“, (т. I, 5), наполно успеала. На повеќе од две илјади страници се чувствува пулсот на Делчев и неговото време.

Првиот том, монографијата „Гоце Делчев и неговото време“, (308), е најрелевантен во овој опус.

Презентираната монографија квалитетно ги надминува сите досегашни монографии за Делчев.

Во неа авторот минуциозно продрел во сржта на кратката, но вонредно богата Делчева животна историја.

Монографијата е напишана врз научна основа со богат научен апарат.

Таа е композирана врз база на богат фактографски материјал и обемна литература.

Во неа доаѓа до полн израз авторовата ерудиција и дијапазон.

Импонира суптилниот стил и богатиот, разновиден јазик.

Посебен белег на монографијата ѝ дава авторовата трезвеност, одмереност и објективност. За тоа најдобро сведочи следнава есенцијална карактеристика за појавата Ѓа Делчев: „Гоце Делчев се појави на македонската историска сцена токму во времето кога беа на лице сите општествено-економски и политички претпоставки за појава и развиток на македонското национално-ослободително движење. Како рожба на својата епоха, тој како и другите протагонисти на македонското револуционерно движење, успеа да проникне во желбите и стремежите на македонските поробени маси, да стане нивни вистински изразител и двигател. Епохата во која тој живееше, создаваше и дејствуваше, овозможуваше да ја ориентира својата метеорска сила токму кон прогресивните токови на македонската револуција, кон врвниците на себенаоѓањето и националната обособеност. Токму затоа тој изврши превосходна задача, успевајќи да го сети пулсот на масите, да ги разбуди и освести, да им влее верба во себе, да им го покаже патот на слободата и средствата за нејзиното остварување. Неговата појава беше само типичен израз на времето во кое живееше.“ (т. I, 267).

Првиот том опфаќа: увод, 14 глави и заклучок. На крајот е даден преглед на консултираната изворна документација и литература, како и индекс.

Во интродуктивниот дел авторот хронолошки се осврнува на „опсежната продукција од различен вид и жанр“ (т. I, 10) посветена на Делчев, како и на онаа продукција која се докоснува до личноста на Делчев. Целта на авторот му е „со аналитичкиот и критички осврт на таа историја на прашањето (да) ни се презентира тој феномен за постојаниот интерес и внимание на истражувачите кон епохалниот летопис на Гоце Делчев.“ (т. I, 10).

Првиот том ги содржи следниве глави: I. Македонија: Патот кон отпор; II. Кукуш: „Политичко гнездо“; III. Потекло и детство; IV. Солун: Откривање на светот; V. Ѓо врвиците на воената вештина; VI. Идеолошка подготвеност; VII. Основите на ослободителното движење; VIII. На револуционерното поприште; IX. Во одбрана на вистината и слободата; X. Големиот поход; XI. Суштината на ослободителната идеја; XII. Судбоносното прашање; XIII. Крајот: Ваница; — и XIV. Знаме и патоказ на генерациите.

Посебно треба да се истакнат поглавјата за идеолошката подготвеност и суштината на ослободителната идеја — во кои авторот го анализира развитокот и строежот на Делчевиот револуционерен мироглед и светот на неговите идеи.

Потребно е да се акцентира дека во монографијата е присутна цела галерија ликови на Делчеви сомисленици, соборци и современици.

Во заклучокот е предадена кратка синтеза на презентираната материја.

Останатите пет томови под редакцијата на Христо Андонов Полјански придонесуваат да се добие комплексна слика за маркантната фигура на Делчев.

Вториот том, „Гоце Делчев. — Преписка“, (265) е мошне значаен зашто „преписката на Г. Делчев, со својата богата содржина и со своите аргументирани вредности, придонесува за подобро расветлување на историјата на македонското национално-ослободително движење од предилинденскиот период. Таа афирмативно и релјефно го потврдува вонредно забележителниот удел на Гоце Делчев за издигањето на македонската кауза до највисок степен на меѓународна афирмација.“ (т. II, 5).

Во овој том се публикувани „232 писма, телеграми, записки и други материјали за Гоце Делчев.“

Фасцинантната бројка од преку илјада и четиристогини коментари јасно говори за ширината и длабочината на авторовиот приод кон оваа материја.

Покрај тоа, во овој том е предаден предговор, мошне опстоен поговор, преглед на изворите и литературата, како и индекс.

Во поговорот, авторот, меѓу другото, истакнува: „Со нашата збирка правиме обид да дадеме критичко издание на преписката на Гоце Делчев. Ги собравме сите писма, телеграми, записки и други материјали на Гоце Делчев, кои се достапни за користење. Сметаме дека фондот на Гоцевите писма е уште поголем и постои веројатност дека во иднина ќе бидат откриени нови прилези од неговата заоставштина... Сиот овој материјал го поделивме на два дела: датирани и недатирани писма. И во обата дела е присутен хронолошкиот принцип. Во делот на недатираните писма се трудевме

да дадеме приближно датирање.“ (т. II, 240)

Третиот том, „Гоце Делчев во спомените на современниците“, (423), — е најголем по обем од сите томови.

Значењето на овој том се огледа во тоа што „спомените на современниците се жива илустрирана историја и огледало на животописот на историската личност. Спомените на современниците на Гоце Делчев (1872—1903 г.) се достоинствен показател за длабочината и големицата на неговото животно дело, посветено исцело на македонската слобода, на вековните македонски стремежи кон пиедесталот на светлината.“ (т. III, 5)

Покрај спомените на Делчевите современници, авторот предава коментари, предговор, поговор, извори и литература, како и индекс.

Во поговорот, авторот, меѓу другото, констатира: „За разлика од збирката од 1963 г., во оваа збирка објавуваме уште нови 63 спомени. Во ова критичко издание објавуваме вкупно 109 спомени на Гоцевите современници. Извршена е нова редакција на текстот, во изборот и во дополнувањето на коментарите... Распределбата е тематска, според животописот на Гоце Делчев и поглавните и позначајни етапи од неговата револуционерна активност.“ (т. III, 395)

Четвртиот том, „Г. Делчев. — Документација, печат, летопис, хронологија, изреки, библиографија“ (340), има „предимно документационен карактер и претставува основа за мошне изворно истражување на Гоцевата дејност и за неговата улога во македонското на-

ционално-ослободително движење“ (т. IV, 5)

Во изборот на документацијата, покрај дипломатските извештаи, меѓу другото, е поместен и Уставот на ТМОРО од 1896 година, како и вонредниот протокол за спогодба меѓу членовите на Врховниот комитет и членовите на ТМОРО од 1901 година.

Натаму авторот изнесува мошне интересен избор од печатот.

Во овој том е предаден и првиот летопис за Делчев, хронологија за Делчев, како и импозантен број од 170 изреки и исказувања на Гоце Делчев.

Во овој том е предадена и најкомплетната библиографија за Делчев.

Во овој том, покрај предговорот, даден е преглед на користените извори и литература, поговор и индекс.

Петтиот том, **„Гоце Делчев во народното и уметничкото творештво“**, (386) има за цел да даде „преглед на застапеноста на Гоцевата личност во народното и уметничкото творештво. Од мошне развиената продукција на ова поле се потрудивме да дадеме еден подбор на она што значи најдобар показател на македонските вредности.“ (т. V, 5).

Идејата на авторот за компонирање на овој том потекнува од фактот што „големото дело на Гоце Делчев најде на соодветен автентичен одраз во македонското народно и уметничко творештво. Неговото епохално дејствување во македонското национално-ослободително движење, неговото жртвување во името на светлините на македон-

ската кауза, не можеа а да не останат без трага како во анонимните творби на народниот пеец така и во уметнички обликуваното дело на поетот, прозниот и драмскиот писател, композиторот и уметникот. Во сите жанрови на македонското народно уметничко творештво присутен е неговиот лик, во една необично своевидна големина се подига на piedestalot неговото саможртвено определување кон високите цели на македонското ослободително дело.“ (т. V, 373)

Авторот со вонреден усет направи подбор од народната и уметничката поезија и проза. Воедно предава и филмско сценарио за Делчев.

Текстот е пропратен со коментари.

Покрај предговорот, даден е преглед на изворите и литературата, како и поговор.

Во поговорот, авторот се осврнува, меѓу другото, и на застапеноста на Делчев во сферата на личковната уметност.

Последниот, шести том, **„Г. Делчев. — Албум“**, (ф. 623) претставува свосвиден времеплов за Делчев и неговата епоха.

„Илустрираната историја на Гоцевата епоха е прилог повеќе кон автентичното разбирање на самата неа, на Гоцевиот животопис, на летописот на Македонија од крајот на минатиот и почетокот на нашиот век.“ (т. VI, поговор)

Во овој том, покрај уводните концизни нотици и легендите, даден е список на илустрациите и на користените извори, библиографија, како и поговорот на авторот.

Потребно е да се истакне дека и во претходните пет тома е поместен ликовен материјал.

На крајот, резимирајќи го сето досега кажано, сама по себеси ни се наметнува констатацијата дека ова монументално шестотомно из-

дание за Делчев презентирано од Полјански, поради своите осведочени вредности, со право се вбројува во редот на врвните остварувања на македонската историографија.

Д. Д.

РЕЧНИК НА АРХИВСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА НА ЈУГОСЛАВИЈА

— Издаден од Сојузот на друштвата на архивските работници на Југославија

По долгогодишна и опстојна работа, Сојузот на друштвата на архивските работници на Југославија во 1972 г. издаде Речник на архивска терминологија на Југославија.

Предговорот е составен од страна на главниот и одговорен уредник на Редакцијата за избор и средување на термините на Речникот — Мирко Андројиќ, архивски работник и директор на Историскиот архив на Вараждин.

Потребата за ваков речник, архивските работници на Југославија ја имаат почувствувано веднаш по ослободувањето, вршејќи интензивна работа на присобирањето, обработката и заштитата на архивската граѓа. Поради постојаната актуелност на ова прашање, Извршниот одбор на Сојузот на друштвата на архивските работници на Југославија, на една своја седница во 1963 год. донел заклучок за формирање на работна група за изработување на Речникот. Во групата беа застапени архивски работници од Србија, Словенија, Хрватска, Црна Гора и Македонија.

Речникот на архивската терминологија на Југославија содржи термини на хрватски, српски, словенечки и македонски јазик, кои се

поредени во четири колони. Во продолжение се дадени и адекватни термини на англиски, француски, германски, руски и италијански јазик. Речникот е напишан на 72 страници, а вкупно содржи 350 архивски термини. Термините се распределени во четири категории: Општ дел, Архивска граѓа, Архивска пракса и Технички служби. Понатаму термините во категориите се распоредени во групи.

Групата Архивистика и помошно историски науки и групата Архиви и регистратури се поместени во категоријата со назив Општ дел; групите Надворешна служба, Стручна обработка на архивската граѓа, Одбирање, Евидентни и информативни средства, Информативен центар и Читална, објавување на архивска граѓа и групата Културно-просветна работа се поместени во категоријата со назив Архивска пракса; групите Зграда и опрема, Конзервација и регистрација и групата Репродукција на документи се поместени во категоријата со назив Технички служби.

На крајот е даден индекс на термините на хрватски, српски, словенечки и македонски јазик каде термините се средени азбучно, а со